

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0162

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

In Rumphii Auctuario hæc adduatur.

Arbor *Enfada*, seu uti alii scribunt, *Enfanda* a *Dapero* in *Loanda* pag. 244. descripta, atque ibi *Ficus Indica* dicta, juxta ejus descriptionem folia gerit illis Mali *Cotonei* similia, fructusque pollicis articulum longos, nulla alia videtur esse arbor nisi *Varinga* nostra *latifolia*, excepto quod *Loandosensis* arbor multo major sit, quum millia hominum, immo plures sub ejus umbra latere possint. Peculiare est in *Dapero* *Madagascara* pag. 32. nomen indigenum *Varingæ Nounouk*, & fructus *Voa Nounouk* cum *Amboinensi* ita convenire, uti plura nomina istius insulæ cum *Amboinensibus* quadrant.

Tabula Octogesima Quarta

Ramum exhibet *Varingæ latifolia*.
Ubi Litt. A. fructum juxta magnitudine repræsentat.

OBSERVATIO.

Hæc est *Ficus* arbor *Americana*, *Arbuti* foliis non ferratis, fructu *Pisi* magnitudine, funiculis e ramis ad terram demissis prolifera, *Plukn. Almag. p. 144. & Phytogr. Tab. 178. Fig. 4.* quæ ex ejus sententia forte est *Ficus* arborensis *Africana*, *Arbuti* foliis non ferratis *Hort. Beaum. & KATOU ALU Hort. Mal. p. 10. Tab. 57.* ut & forte *Alhu ZANON. p. 19. &c.*

Hic pertinet quoque *Ficus Indica* maxima, folio oblongo, funiculis e summis ramis demissis, radices agentibus, se propagans, fructu minore sphaerico sanguineo *Sloan. Cat. pl. Jam. pag. 289. & Hist. p. 140. Tab. 223* ubi fructus ex foliorum alis solitarius depingitur, unde alia ejus species videtur, ac forte pertinet nostra ad illam pag. 138. in *Hist. Jamaic. propositam.* Vide porro *Ray Hist. tom. 3. dendr. p. 15. & 16.*

Varinga latifolia a *Valent.* in *Amboinæ* descript. pag. 223. etiam describitur.

CAPUT SECUNDUM.

Varinga repens. Waringin Malatta.

PRæcedentis *Latifolia* altera species est, quæ quantum scio, nunquam in arboreo excrescit, sed quæ flagellis suis longis aliis sese inniscit arboribus, vel aliis incumbit herbis, cujus rami seu flagella digitum circiter crassa sunt, atque his folia infident solitaria, tres, quatuor, ac raro quinque pollices longa, binos vero lata, in inferiore parte subrotunda, quorum quædam sunt angustiora, multo crassiora, firmiora & rugosiora quam præcedentis, in brevem durumque apicem desinentia, cæterum ejusdem formæ, atque lactescentia, ramuli autem extremi in cornicula desinunt breviora quam prioris.

Fructus bini ac terni simul dependent ex ramulis magnitudine *Cerasorum* nigrorum, primis *Ficorum* rudimentis similes, sed superius plani & umbilicati, primo lutei, dein intense rubri ac fere fucii, nullis apicibus notati: Si penitus sint maturi, plerumque solitarii dependent ex ramis, & ad tactum molles sunt, intus autem repleti sunt granulis, nullam exhibentes cavitatem, saporis fatui dulcis, edules tamen quodammodo sunt, & proxime ad *Ficorum* saporis adcedunt, sed sunt parum aciduli, paucumque spissum ac flavescens lac emittunt.

Cunctas hæc arbores ascendit ac præsertim *Lingoes*, sed ipsis non firmiter adhæret, at longis suis flagellis ex ipsarum ramis dependet; ubi vero humiles arborum ramos attingere nequit, per terram prorepit, licet ortum ex truncis quarundam arborum ducat, ut id in densis & magnis observatur silvis, unde & arbores ipsis non strangulat.

Nomen.

Dit heeft Rumphius in zyn vermeerdering daar by gedaan.

Den boom *Enfada*, of, gelyk andere schryven, *Enfanda*, beschreeven by *Dapper* in de *Loanda* pag. 244. en aldaar *Indiaansche Vyge-boom* genaamt, volgens zyn beschryving met bladeren als den *Quepeer-boom*, en vruchten als een lid van een duym, slynt anders niet te zyn als onze grootbladige *Varinge*, behalven dat den *Loandozen boom* veel grooter moet zyn, om dat 'er duyzent en meer menschen onder konnen schuylen; bet is aanmerkelyk, dat in *Dapper* zyn *Madagascar* pag. 32. den *Inlandzen naam van deese Varinga-boom Nounouk*, en de vrucht *Voa Nounouk*, met de *Amboinsche* zo overeenkomt, gelyk met meer naamen op bet zelve *Eyland* geschiedt, die met de *Amboinsche* naamen gemeenschap hebben.

De vier- en tachtigste Plaat

Vertoont een Tak van de breedbladige *Varinge-Boom*.
Alwaar Lett. A. deszelfs vrucht in zyn natuurlyke gedaante aanwyft.

AANMERKING.

Dit is de *Americaansche Vyge-Boom* met het blad van de *Arbutus*, dog niet gezaagt, en een vrucht in de grootte van een boon, met touwtjes uyt de takken, in de aarde zig vastmakende en voorttelende van *Plukn.* in zyn *Almag. p. 144* en in de *Phytogr. Tab. 178. Fig. 4.* welke volgens zyn gevoelen mogelyk is de *Africaansche Vyge-Boom*, met het blad van de *Arbutus*, dog niet gezaagt, van de *Hortus Beaum.* en de *Katoe Alu* van de *Hortus Malab.* tiende deel *Tab. 57.* en mogelyk de *Alhu* van *Zanonius* pag. 19. &c.

Hier toe behoort mede de zeer groote *Oost-Indische Vyge-boom*, met een langwerpig blad, en zig vermeerderende door touwtjes, uyt de opperste takken in de aarde neerschietende, met een kleyne ronde bloedrode vrucht, van *Sloan.* in zyn *Catal. pl. Jam. p. 189.* en in de *Hist. p. 140. Tab. 223.* dog alwaar een enkele vrucht uyt den oorspronk der bladeren enkel is afgeschetst, zo dat dit mogelyk een andere soort is, en, onze mogelyk behoort tot die geene die in zyn *Historie* op pag. 138 voorkomt. Ziet verders *Ray* in zyn *Historie* derde deel van de *Dendrologie* op pag. 15 en 16.

De grootbladige *Waringin-boom* wert van *Valent.* in de beschryving van *Ambon* op pag. 223. meede beschreven.

II. HOOFDSTUK.

De kruypende *Waringe-Boom*.

DE voorgaande breedbladige heeft een tweede zoorte, die (myns wetens) nooyt een boom werd, maar met baare lange takken door andere bomen zig heen slingert, of op de lage rust, zynde de takken of lange ranken omtrent een vinger dik. De bladeren staan enkeld, drie, vier, en zelden vyf duymen lang, twee dito's breed, agter rond toegebild, zommige wat smalder, veel dikker, styver, en ruyger dan de voorgaande, met een korte en harde spits, anderszints van 't zelfde maakzel, ook melkachtig. De wytterste ryskens hebben korter boortjes dan 't voorgaande.

De vruchten hangen twee a drie by malkanderen aan de takjes, in de grootte van krieckjes, de eerste knoppen van *Vygen* gelyk, doch voor wat plat, en met een kuytje, eerst geel, daar na hoog-rood, en bykans bruyn, zonder puntjes. Als zy geheel ryp zyn, hangen ze meest enkeld, en zyn wat week in 't aantasten, binnen zyn ze vol kleyne greyntjes, en in de midden schiep zonder bolligheid, van smaak laf-zoet, dog eenigzints bequaam om te eeten, de vygen na by komende, met een kleyne rynsheid, weinige dikke en geelachtige melk uitgevende.

't Klimt alderbande bomen op, inzonderheid de *Lingobomen*, dog hegt zig daar niet vast aan, maar hangt met lange ranken van de takken af; daar 't geen laaggetakte boom kan bereyken, moet het langs de aarde kruipen, hoewel 't zyn oorspronk uyt de stammen eeniger boomen heeft, gelyk men in de digte en groote bosschagien vind: weshalven 't ook onschuldigh blyft aan 't verwurgen der boomen.

Naam.

Nomen. Latine *Varinga repens*. Malaice *Waringin Malatta*, h. e. *Varinga repens*, licet enim arbores confcendat, non tamen ipsis sese nectit: Balaice *Sappa Lalawa*, h. e. *Vespertilionum pabulum*, quum hi ipsius fructus maxime expetant, atque ubi ipsorum nucleos projiciunt, hi progerminant, novosque producunt fructices.

Locus. In Amboina crescit tam in levibus silvis & collibus, tam ex aliis dependens arboribus, quam in altis silvis per terram prorepens; invenitur quoque in Baleya.

Ufus. Hominibus non magno hic frutex usui est, sed plurimum ejus fructus sunt avium cibi, præfertim vespertilionum, nihilominus tamen ipsius fructus maturi sunt dulces & edules, magis autem delectationi quam pabulo hominum inserviunt.

Decembri & Januario maturi observantur fructus ex frugiferis ramis dependentes, qui folia sæpe habent non subrotunda, sed oblonga & angustata, ita ut varietas prioris videretur esse.

Supra *Varinga* quoque est folium gerens priori secundæ varietati simile, oblongius nempe, rugosum, & in durum apicem desinens, fructus ejusdem sunt formæ cum priore, sed non ita edules sunt, crassissima autem est arbor ex plurimis flagellis ac ramis composita, comamque gerit amplam & regularem. Ejus radices sunt copiosæ, & nudæ plerumque supra terram elevantur, attamen firmiter ipsi inhærent. Maturi ejus fructus potissimum rubent, parumque fusci sunt; quum vero tantam cum priore habeat similitudinem, parvique sit usus, uno in capite hanc simul describere volui.

Nomen. In Amboina potissimum nota est hæc arbor nomine *Supa*. Hitoenses illam vocant *Nuno Mattacau* h. e. *Varinga rubens*, a rubris ejus fructibus.

Locus. Plurimum crescit in insulis Uliasserensibus, ingens ejus arbor ante repugnaculum nostrum Ceyt locata est in litore nudo, cujus radices fere nudæ supra terram elevantur, unde facile cognoscitur, sed mirandum est hanc arborem vehementes maris fluxus anno 1674. supra memoratos innoxie tolerare potuisse, qui tamen magis remote in ipsa terra milliones arborum eradicarunt & rapuerunt, uti & ipsum propugnaculum prope illam locarum, quod in plano & humili litore situm est, uti & crassissimi muri in gentes castelli Hila per eodem fluxus projecti sunt, certum indicium divinæ providentiæ, qua in communi periculo res debilissimæ magis conservantur quam fortissimæ.

Pelal *Luhunensium*, & *Anahul* *Hitoensium* forte eadem est arbor quæ *Supa*, vel ejus varietas, folia gerit *latifolia*, sed latiora, firmiora, quæ rarioribus venarum cancellis donata sunt, ejus fructus parvi sunt *Fici*, qui coqui possunt, & edules sunt, paucum vero gerit lac, sed duriore constat ligno reliquis *Varingæ* speciebus.

Tabula Octogesima Quinta

Ramum exhibet *Varingæ rubræ*.

Tabula Octogesima Sexta

Ramum exhibet arboris, quæ *Supa* vocatur.

Naam. In 't Latyn *Varinga repens*. Op *Maleys* *Waringin Malatta*, dat is *kruypende Waringe*; want al beklimt bet de bomen, zo maakt 't zig egter niet vast aan dezelve. Op 't *Baleys* *Sappa Lalawa*, dat is *Vleermuizen knauzel*, om dat dezelve deze vruchten gaarn eten en waar ze de korls laten vallen, schietenze uyt, daar dan nieuwe struyken van groeyen.

Plaats. 't *Wast* in *Amboina*, zo in de ligte bosschen en *Valeyen*, zo van andere boomen afhingende, als in 't *boge wout* langs de aarde kruypende: Als mede op *Baley*.

Gebruik. De menschen hebben geen of weinig gebruyk van dit gewas, dies 't meest dient tot kost van vogelen, inzonderheid van de *Vleermuizen*; niet te min zyne rype vruchten zyn zoet en bequaam om te eeten, dog meer tot smaak dan voedzel.

In *December* en *January* ziet men de rype vruchten, aan de vruchtdragende takken vind men zontyds de bladeren, niet rond gebild, maar toefmallende, zo dat men ze voor een verandering van de voorgaande zoude houden.

Supra is een *Waringe*-boom met een blad, de voorgaande tweede verandering meest gelyk, te weten langwerpig, ruyg, en met een barde spits. De vruchten zyn van dezelve gedaante als de voorige, dog zo goed niet om te eeten, maar 't wert een zeer dikken boom, uyt veele omwinzelen of armen gemaakt, met een breede ordentelyke kruyn. De wortelen zyn zeer veel, en staan meest boven de aarde, doch zyn niet te min vast, de rype vruchten blyven meest rood, of werden een weinig bruyn; om dat by zo veel gelykenis met 't voorige touw-gewasch heeft, en een boom van kleen gebruyk is, heb ik hem in een *Kapittel* met het zelve willen begrypen.

Naam. Hy is in *Amboina* meest bekend met de naam van *Supa*. De *Hitoezen* noemen hem *Nuno Mattacau*, dat is roodachtige *Waringe*, van de roode vruchten.

Plaats. Hy wast meest in de *Uliasserische Eylanden*, een groote boom staat voor onze reduit op *Ceyt* aan het *kale strand*, met de wortel meest bloot, van verre kenelyk, en te aanmerkelyker om dat dezen boom de geweldige bovengenoemde zee-baaren Anno 1674. onbeschadigt uytgestaan heeft, die nogtans landwaart in, veele duyzende boomen weggevoert heeft; gelyk ook 't onnozele kleynere reduitje daar by staande, op een vlakke en geheel lage strand gelegen, daar nogtans aan het sterke slot *Hila alle die muuren van 't buytenwerk door dezelfde baren zyn omver gesmeten*: een klaar bewys van de *Goddelyke goedheid*, die in een algemeen gevaar het swakste dikwils meer beschermt dan 't sterkste.

Pelal by de *Luhunezen*, en *Anahul* by de *Hitoezen*, is misschien het zelve met *Supa*, of een verandering daar van; 't heeft bladeren als de voorschrevede breedbladige, doch breder, styver, en met een ydeler geweeft van adertjes. De vruchten zyn kleynere *Vygjes*, die men koken en eeten kan; 't heeft weinig melk, en een barder bout dan andere *Varingaas*.

De vyf- en tachtigste Plaat

Vertoont een Tak van de roode *Waringe*-Boom.

De zes- en tachtigste Plaat

Vertoont een Tak van de Boom *Supa* genaamt.

